

Prof. zw. dr hab. Marek Konopczyński

Pedagogium w Warszawie

VIDI DECANUS

DZIEKAN WYDZIAŁU
Pedagogiki i Psychologii

prof. dr hab. Stanisław Juszczyk
profesor zwyczajny

Recenzja rozprawy doktorskiej

Magister Aleksandry Pyrzyk-Kuta

*Proces twórczy w resocjalizacji nieletnich w środowisku otwartym na przykładzie
technik teatralizacyjnych*

Napisana pod kierunkiem

Prof. dr hab. Katarzyny Krasoń

we współpracy z

dr hab. Maciejem Bernasiewiczem

1. Ocena strony formalnej

Recenzowana rozprawa doktorska jest obszerna, liczy bowiem 468 stron numerowanych (łącznie z aneksami). Trzy pierwsze rozdziały poświęcone są podstawom teoretycznym pracy, a więc problematyce resocjalizacji nieletnich w środowisku otwartym, pojęciu twórczości, w tym twórczości nieletnich, oraz działalności teatralnej i technikom teatralizacyjnym. Rozdział trzeci prezentuje założenia metodologiczne przeprowadzonych badań, natomiast czwarty, piąty i szósty poświęcony jest opisowi i analizie przeprowadzonych badań- eksperymentu pedagogicznego. Ponadto w pracy znajduje się wstęp, zakończenie, bibliografia, oraz liczne aneksy.

Praca napisana jest komunikatywnym i „żywym” językiem, co jest jej niewątpliwym walorem, chociaż autorce nie udało się uniknąć drobnych błędów stylistycznych w tym i przeinaczeń i przejęzyczeń, które zapewne powstały w trakcie

nie tyle autorskiego redagowania pracy ile jej przepisywania „na czysto”, być może przez osobę nie fachową w zakresie problematyki pracy (np. str.19 i inne).

Można się również zastanowić, czy tytuł pracy w pełni odzwierciedla przytoczone w niej treści, gdyż autorka dysertacji badania prowadziła wśród podopiecznych-podopiecznych Ośrodków Kuratorskich a więc dzieci i młodzieży instytucjonalnie zorganizowanej, a tytuł pracy sugeruje całkowity pozainstytucjonalny charakter przedsięwzięcia. Można oczywiście przyjąć, i zapewne tak uczyniła doktorantka, iż formuła pracy Ośrodków Kuratorskich jest otwarta na środowisko, podopieczni spędzają tylko część czasu wolnego w ośrodku a mieszkają w domu rodzinnym i uczęszczają do szkół rejonowych.

Tak czy inaczej strona formalno- graficzno-językowa rozprawy prezentuje się dobrze. Styl i stosowane reguły pisarstwa naukowego (cytaty, przypisy, odnośniki) a także prawidłowy podział strukturalny rozprawy, oraz inne wskaźniki w zakresie konstruowania pracy naukowej przez magister Aleksandrę Pyrzyk-Kuta, pozwalają na stwierdzenie, iż strona formalna pracy zgodna jest z przyjętymi zasadami i regułami opracowywania dysertacji doktorskich.

2. Ocena strony merytorycznej

Magister Aleksandra Pyrzyk-Kuta podjęła się zadania nie często spotykanego w polskiej przestrzeni pedagogicznej, a mianowicie zrealizowania i opisanie eksperymentu naukowego poświęconego problematyce resocjalizacji nieletnich. Z tego już faktu należy się pochwała doktorantce, wzmocniona tym, że wybierając metodę badawczą postanowiła iść „dłuższą i trudniejszą drogą” do celu, niż większość jej kolegów – doktorantów. Na dodatek wspomniany eksperyment osadzony został w merytorycznej przestrzeni twórczej resocjalizacji, a więc dziedzinie szczególnie bliskiej recenzentowi, jako autorowi tejże koncepcji. Dlatego też z zainteresowaniem i nadzieją poszerzenia swojej wiedzy podszedłem do analizy poszczególnych części rozprawy doktorskiej.

Trzy pierwsze rozdziały dysertacji poświęcone są tzw. tłu teoretycznemu, a więc zagadnieniom, które stanowią w swojej istocie bazę dociekań interpretacyjnych w trakcie analizy uzyskanych rezultatów badawczych. Możemy odnaleźć w nich definicje, koncepcje i teorie resocjalizacji nieletnich ze szczególnym uwzględnieniem przebiegu tego procesu w środowisku otwartym (pozainstytucjonalnym), a także koncepcje, teorie i definicje procesu uspołeczniania (socjalizacji). Fragmenty tego rozdziału poświęcone są również różnorodnym kontekstom pracy kuratorów sądowych z podsądnymi oraz tożsamości i kompetencji nieletnich w aspekcie ich niedostatków socjalizacyjnych.

Rozdział drugi „Obcowanie i osvajanie – czyli twórczość i tworzenie nieletnich” posiada niefortunny tytuł. Pomijając jego lekko pretensjonalny wydźwięk, sugeruje on, że nieletnich ktoś „tworzy” z perspektywy zewnętrznej. Oczywiście taką tezę można udowodnić, ale wymaga to pogłębionego uzasadnienia takiej perspektywy poznawczej, której w tym miejscu brakuje. Rozdział poświęcony został opisowi i analizie bazy koncepcji i teorii twórczości z uwzględnieniem jej pedagogicznych i wychowawczych wymiarów, podobnie jak rozdział trzeci, który precyzuje działania i oddziaływania teatralne i teatru stricte jako metody wspierania rozwoju osobowego i społecznego osób w niego zaangażowanych.

Analizowane przez recenzenta treści trzech pierwszych rozdziałów rozprawy doktorskiej mgr Aleksandry Pyrzyk-Kuta ukazują dobrą znajomość zagadnienia, duże kompetencje merytoryczne autorki dysertacji a także rozległą jej wiedzę i umiejętność prezentacji tej wiedzy. Styl narracji wskazuje również na zaangażowanie intelektualne i emocjonalne (to drugie jest również wartością autoteliczną) w pracę naukową. Szczególnie jest to widoczne w treściach rozdziałów poświęconych twórczości, sztuce i działaniom teatralnym w których widać zacięcie i pasję doktorantki.

Baza teoretyczna przyjęta i opisana w omawianych rozdziałach jest prawidłowo dobrana, obszerna i odzwierciedla szeroką i pogłębioną wiedzę autorki z zakresu problematyki zarówno pedagogiki resocjalizacyjnej i nauk z nią współpracujących jak i pedagogiki kultury oraz psychologii, socjologii i nauk o sztuce, a więc szeregu pokrewnych dziedzin i dyscyplin naukowych. Podkreśla to z resztą sama autorka

rozprawy doktorskiej pisząc: (cyt) „...*Wielość poruszanych zagadnień i problemów nadaje pracy wymiar interdyscyplinarny, bowiem opiera się ona na koncepcjach teoretycznych i pragmatyzmie: pedagogiki resocjalizacyjnej, pedagogiki twórczości, pedagogiki teatru, psychologii i socjologii...*”(koniec cyt. str. 118). Jest to o tyle ważne, gdyż teoretyczny fundament przyjęty w pracach naukowych powinien stanowić zawsze podstawę przyjętej metodologii badawczej, oraz stosowanych metod i technik eksploracyjnych.

Jak już wspomniałem wcześniej podstawową metodą badawczą doktorantka uczyniła eksperyment pedagogiczny a więc specyficzny rodzaj jakościowych badań naukowych w „działaniu”. Są to bardzo trudne i skomplikowane działania empiryczne, zważywszy choćby na fakt doboru uczestników (grupa badawcza i grupa kontrolna), którzy muszą się charakteryzować zbliżonymi indywidualnymi parametrami osobowymi i społecznymi a także posiadać zbliżone parametry własnych środowisk socjalizacyjnych, zarówno rodzinnych, koleżeńskich jak i szkolnych. Jest to bardzo trudne do uzyskania w warunkach postępowania sądowego i stosowanych przez sądy środków wychowawczych, opartych przy podejmowaniu decyzji na nieostrych i subiektywnych kryteriach .

Dlatego też duże znaczenie ma trafne postawienie pytań badawczych i hipotez roboczych a także takie zaprojektowanie samego procesu badawczego, aby spełniał on choćby podstawowe kryteria eksperymentu. Analiza rozdziału metodologicznego pokazuje, że doktorantce w zakresie interesującego ją wymiaru badawczego ta sztuka się udała. Można oczywiście mieć pewne uwagi natury polemicznej, co do treści niektórych postawionych pytań i hipotez, lecz niewątpliwie przyjęta przez mgr Aleksandrę Pyrzyk-Kuta koncepcja eksperymentu, oprzyrządowana określonym zestawem narzędzi badawczych, jest poprawna i zasadna merytorycznie.

Podobnie rzecz wygląda z określeniem przez autorkę zmiennych badawczych i ich wskaźników, które być może były w tym przypadku zbędne, tym bardziej, że w rozprawie nie podlegały one weryfikacji empirycznej. W badaniach o charakterze jakościowym lub mieszanym od wielu lat nie stosuje się określania wspomnianych powyżej parametrów, gdyż nie tylko nie sposób ich zidentyfikować poznawczo i empirycznie ale też nie stanowią one istoty dociekań eksploracyjnych.

Analiza zebranego materiału empirycznego ukazuje ogromny nakład pracy doktorantki, oraz duże zaangażowanie w swoje badania. Szczegółowe analizy opisanych przypadków i ich interpretacje, dokumentują Jej kompetencje naukowe i empiryczne. Zastosowane w badaniach liczne narzędzia diagnostyczne (Kwestionariusze autorskie: „Obraz Ja”, „Kompetencje autokreacyjne”, „Wywiad z kuratorem”, „Dyspozycje do wywiadu z kuratorem- wychowawcą”, „Recepcja widza”, autorska plan obserwacji (scheduła obserwacyjna) „Wyobrażanie siebie podczas działań teatralnych”, oraz Skala Nieprzystosowania Społecznego Lesława Pytki – mylnie nazwana przez doktorantkę „Skalą Niedostosowania Społecznego”(str. 133)) okazały się przydatne i dostarczyły wiele interesującego i inspirującego poznawczo materiału interpretacyjnego.

Recenzent jest pod wrażeniem całości dokonań badawczych doktorantki, a szczególnie, pogłębionych opisów diagnostycznych indywidualnych przypadków osób biorących udział w eksperymencie w kontekście uzyskanych rezultatów empirycznych w wyniku zastosowania narzędzi badawczych, a także analiz porównawczych obu grup: eksperymentalnej i kontrolnej.

Recenzent zauważa również poziom kompatybilności pomiędzy przyjętymi i opisanymi w rozprawie założeniami teoretycznymi, a przyjętymi i realizowanymi narzędziami badawczymi oraz poziomem i zakresem merytorycznej interpretacji uzyskanego materiału empirycznego, a co jest szczególnie godne podkreślenia, osadzaniu interpretacji w kontekstach teoretycznych.

Uzyskane wyniki pokazują, że istnieją możliwości wykorzystywania oddziaływań teatralnych w pracy resocjalizacyjnej z nieletnimi. Zależy to przede wszystkim od zdefiniowania oczekiwanych efektów resocjalizacyjnych, które zazwyczaj są odroczone w czasie i przestrzeni.

Ten fakt zresztą powoduje liczne nieporozumienia co do skuteczności stosowania metod wychowawczych, po których oczekuje się natychmiastowej poprawy osobowo-społecznego funkcjonowania nieletnich. Efekt pracy resocjalizacyjnej uzależniony jest przecież jest od bardzo wielu czynników natury

psycho-osobowej, uwarunkowań społeczno-środowiskowych wszystkich uczestników przedsięwzięcia a także czynników organizacyjno-technicznych w trakcie realizacji działalności metodycznej.

Uważny czytelnik ma jednak prawo odnieść wrażenie, iż przyjęcie przez doktorantkę określonych hipotez badawczych wprowadziło pewnego rodzaju „gorset” interpretacyjny i poznawczy, co szczególnie uwidoczniło się w zakończeniu pracy. Potwierdzeniem tego jest fakt, iż jej autorka opisując w zakończeniu poziomy weryfikacji i falsyfikacji postawionych hipotez, dokonuje tego w sposób bardziej charakterystyczny dla interpretacji ilościowych niż jakościowych. Porównywanie bowiem parametrów psychologicznych, tożsamościowych czy społecznych *In corpore*, które są mało porównywalne przy próbie kilkunastu osób, może sugerować takie wrażenie.

Ponadto, można się zastanowić, czy diagnozowane, wybrane parametry psychologiczne i psychospołeczne nieletnich- uczestników eksperymentu, a weryfikowane i falsyfikowane w trakcie analizy postawionych hipotez, w swojej istocie współdecydują o efektywności i trwałości zmiany resocjalizacyjnej uzyskanej w trakcie oddziaływań specjalistycznych? Patrząc z perspektywy własnych doświadczeń recenzenta, wydaje się również, że bez zabiegu postawienia hipotez roboczych, a w oparciu tylko o szerzej sprofilowane pytania badawcze, uzyskany materiał empiryczny mógłby uzyskać poszerzoną i pogłębianą jeszcze bardziej perspektywę interpretacyjną i analityczną.

Nie zmienia to jednak w ocenie recenzenta wartości pracy, która jest wysoka, zważywszy, że jej autorka przyjęła konsekwentną strategię metodologiczną i pozostała jej wierna. W związku z tym należy uznać, że badania zostały zaprojektowane zgodnie z regułami sztuki, mają dobre uzasadnienie metodologiczne a zarówno poziom prowadzonych w rozprawie analiz i interpretacji jak i sposób prezentowania wyników empirycznych, dobitnie świadczą o predyspozycjach doktorantki do dalszej pracy naukowo-badawczej.

Na końcową ocenę składa się również fakt, iż autorka badań podjęła się niesłychanie trudnego organizacyjnie i merytorycznie zadania, które zresztą wypełniła w satysfakcjonujący sposób. Mamy bowiem do czynienia chyba z drugim w Polsce w ciągu ostatnich 25 lat, (po eksperymencie warszawskiej „Sceny Coda”), w pełni opisanym i zinterpretowanym, naukowo, teatralnym eksperymencie pedagogicznym, zrealizowanym w polskiej przestrzeni resocjalizacji nieletnich. Z tą tylko różnicą, że autorka eksperymentu „Katowickiego” posiadała już wiedzę i doświadczenie, której autorzy warszawskiej „Sceny Coda” nie mogli jeszcze mieć, jako prekursorzy tego typu działań nie tylko w Polsce ale i Europie. Badania zrealizowane przez doktorantkę ukazują nie tylko jej kompetencje merytoryczne ale także niewątpliwy talent organizatorski, co również ma swoje znaczenie w pracy naukowo-badawczej.

Reasumując ten fragment recenzji, można uznać, iż analiza merytoryczna rozprawy doktorskiej, ukazuje wysoki poziom kompetencji naukowo- badawczych mgr Aleksandry Pyrzyk-Kuta, a także Jej kompetencji w zakresie konstruowania założeń teoretycznych i metodologicznych empirycznych rozpraw naukowych, oraz duże umiejętności organizatorskie niezbędne przy planowaniu prac eksperymentalnych.

3. Wniosek końcowy

Biorąc pod uwagę powyższe stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska autorstwa mgr Aleksandry Pyrzyk-Kuta, spełnia z powodzeniem warunki określone w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. (Dz. U. nr 65 z 2003 r.) z późniejszymi zmianami.

W związku z tym wnioskuję do Rady Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach o dopuszczenie mgr Aleksandry Pyrzyk-Kuta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

prof. zw. dr hab. Marek Konopczyński